

KÄRNKRAFTSANHÄNGARNA VINNER TERRÄNG

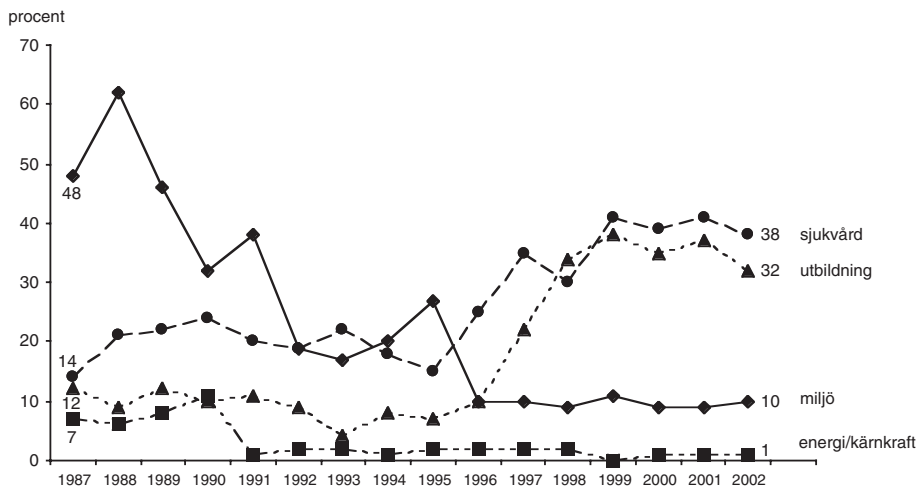
SÖREN HOLMBERG

Ända sedan kärnkraftsfrågan politiserades i Sverige på 1970-talet har det bland allmänheten funnits en opinionsövertikt för att på lång sikt avveckla kärnkraften i Sverige. De som har velat använda kärnkraften, inte avveckla den, har befunnit sig i minoritet, ofta i en mycket klar minoritet (Holmberg, Westerståhl och Branzén 1977, Petersson 1977). Men sedan några år tillbaka har opinionsläget blivit allt jämnare och nu, för första gången, är läget helt lika. SOM-studiernas äldsta mätserie i kärnkraftsfrågan visar år 2002 att andelen som vill avveckla kärnkraften på lång sikt är exakt lika stor som andelen som vill använda den – i båda fallen 39 procent med 22 procent som inte har någon åsikt (se tabell 1 och figur 2). Vid tiden för folkomröstningen 1980 var andelen som långsiktigt önskade se en kärnkraftsavveckling 66 procent mot 30 procent som ville använda kärnkraften (Holmberg och Asp 1984:288). Efter Tjernobylyolocken steg andelen som ville bli av med kärnkraften ytterligare till hela 75 procent 1986 samtidigt som andelen som föredrog att utnyttja kärnenergin sjönk till bottenrekordet 12 procent. Sedan dess har dock kärnkraftsanhängarna långsamt knaprat in på motståndarnas försprång för att sent omsider hinna ikapp senhösten 2002.

Kärnkraftsanhängarnas opinionsframgångar under det senaste decenniet har inträffat samtidigt som energi- och kärnkraftsfrågorna blivit allt mindre framträdande på medborgarnas dagordning över viktiga samhällsfrågor. Under 1970-talet när kärnkraften var som mest omstridd och kärnkraftsmotståndarna var starka i opinionen låg kärnkraften mycket högt upp på allmänhetens dagordning. Vid valet 1979 till exempel var det hela 26 procent av väljarna som angav energi/kärnkraft som viktiga frågor för partivalet (Holmberg 1981). Det var en högre andel än för någon annan sakfråga i det valet. Så sent som i slutet av 1980-talet uppfattades kärnkraften som ett viktigt samhällsproblem av nästan lika många medborgare (7-11 procent) som uppfattade sjukvården (14-24 procent) eller utbildningen (9-12 procent) som problem. Sedan dess har energi- och kärnkraftsfrågorna uppmärksamats av allt färre samtidigt som vård, omsorg, skola (sjukvårds- och utbildningsfrågorna) ryckt fram på medborgarnas agenda.

Som framgår av resultaten i figur 1 har under de senaste tio åren endast cirka 1-2 procent av SOM-studiernas svarspersoner angivit energi/kärnkraftsfrågor som viktiga problem. Motsvarande andelar som anger sjukvården eller utbildningen som viktiga frågor har för var och en varit cirka 35-40 procent under senare år. Det är helt klart att kärnkraften inte längre intar en plats högt upp mot toppen av medborgarnas dagordning över viktiga samhällsfrågor. Kärnkraften har liksom miljön förlorat mark. Båda frågeområdena hade sina storhetstider under 1970- och 1980-talen.

Figur 1 Medborgarnas dagordning 1986 – 2002. Andel som anger energi/kärnkraft, miljö, sjukvård eller utbildning som viktiga frågor (procent)

Kommentar: Enkätfrågan gäller viktiga samhällsproblem och har ställts helt öppet. Samtliga personer som besvarat SOM-enkäterna ingår i procentbasen. Se också kapitel 1.

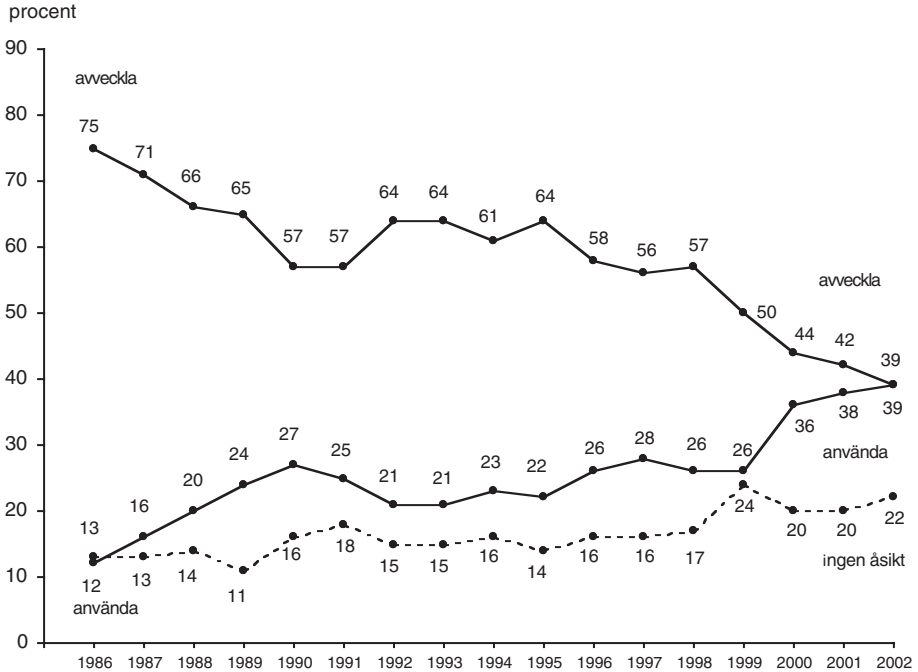
Tabell 1 Åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige (procent)

fråga: ”Vad är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?”

åsikt	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
avveckla kärnkraften senast till år 2010	22	19	17	16	15	14	12
avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut	31	32	40	34	29	28	27
använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler	18	19	21	19	26	29	28
använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden	6	7	5	7	10	9	11
ingen bestämd åsikt/ej svar	23	23	17	24	20	20	22
summa procent	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	1779	1754	1740	1703	1704	1739	1777
andel avveckla	53	51	57	50	44	42	39
andel använda	24	26	26	26	36	38	39
övertikt avveckla	+29	+25	+31	+24	+8	+4	±0

Kommentar: Frågeformuleringen år 2000-2002 skiljer sig något åt från formuleringen åren 1996-1999.

Figur 2 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt? Opinionsutvecklingen 1986-2002 (procent)

Kommentar: Se tabell 1 för enkätfrågans utformning år 2002. Svartalternativ 1-2 har definierats som 'avveckla' medan svartalternativ 3-4 klassificerats som 'använda'. Åren 1986-1997 respektive 1996-1999 användes delvis annorlunda enkätfrågor. I figur 1 används den äldre femdelade enkätfrågan för åren 1986-1997 och den nya fyrdelade därefter.

Den nedåtgående kurvan för kärnkraftsmotståndet märks också tydligt när det gäller en av kärnbeståndsdelarna i motståndet, nämligen bedömningarna av kärnkraftens risker (Hedberg 2002). Resultaten i tabell 3 visar att svenska folkets riskvärderingar är på en klart lägre nivå idag än de var vid tiden för folkomröstningen 1980 eller strax efter Tjernobylyolyckan. Vi har mätt olika kärnkraftsrisker på en skala mellan 1 (mycket liten risk) och 10 (mycket stor risk). Tolkningen av resultaten är att ju högre medeltal vi får desto större bedöms risken vara.

Risken att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar kärnvapen fick värdena 6,2 1980 och 6,8 1986, men endast 5,1 år 2002. Olycksrisken med ett större radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftsverk i Sverige erhöll medelvärdet 4,8 såväl 1980 som 1986. I SOM-undersökningen 2002 hade motsvarande riskbedömning minskat till 3,4. Även riskbedömningarna när det gäller en säker slutförvaring av kärnavfallet och om länderna i Östeuropa kan hantera sin kärnkraft på ett säkert sätt har blivit mindre.

Tabell 2 Avveckla kärnkraften på lång sikt (procent)**påstående:** ”Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften?”

	SOM 1998	SOM 1999	SOM 2000	SOM 2001	SOM 2002
mycket bra förslag	22	21	22	19	17
ganska bra förslag	25	23	22	21	23
varken bra eller dåligt förslag	21	22	21	23	23
ganska dåligt förslag	16	16	18	17	17
mycket dåligt förslag	13	13	12	14	14
ej svar	3	5	5	6	6
summa procent	100	100	100	100	100
antal personer	3561	3503	1842	3638	3606
andel bra	47	44	44	40	40
andel dåligt	29	29	30	31	31
övervikt, bra förslag	+18	+15	+14	+9	+9

Tabell 3 Riskbedömningar i kärnkraftsfrågan 1980-2002 (medeltal)**fråga:** ”Vad anser Du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften? Hur stor är risken för...”

Hur stor är risken för:	80	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02
att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen?	6,2	6,8	6,5	5,8	5,7	5,5	5,9	5,7	5,9	5,8	5,6	5,9	5,2	5,2	5,5	5,0	4,9	5,1
att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt?	---	6,1	6,1	5,9	5,7	5,2	5,4	5,3	5,1	5,3	4,8	5,2	4,5	5,0	4,6	4,8	4,6	4,6
en större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige?	4,8	4,8	4,4	3,9	3,9	3,5	3,7	3,7	4,0	3,9	3,6	3,9	3,7	3,6	3,6	3,5	3,5	3,4
att länderna i Östeuropa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt?	---	---	---	---	---	---	---	---	---	8,8	8,7	8,9	8,4	8,5	8,5	8,5	8,1	8,0

Kommentar: Medeltalen kan variera mellan 1,0 (mycket lite risk) och 10,0 (mycket stor risk). Siffrorna för 1980 är hämtade från Kampen om kärnkraften av Sören Holmberg och Kent Asp (1984: 476).

Svenska folket upplever inte kärnkraften som lika farlig längre. Det är en av huvudorsakerna bakom det minskade motståndet. Kärnkraftsolyckan i Harrisburg 1979 och Tjernobylnkatastrofen 1986 börjar bli historia. De hände ju på 1900-talet! Och några nya större olyckor har inte hänt med kärnkraften sedan dess.

De stora opinionsförskjutningarna i kärnkraftsopinionen har dock inte ändrat de gamla välkända mönstren när det gäller vilka social eller politiska grupper som tenderar att vara mest positiva eller mest negativa till kärnkraften. Precis som under 1970-talet är kvinnor, yngre personer och landsbygdsbor fortfarande de grupper som är mest emot att utnyttja kärnkraften. Flest kärnkraftsanshängare hittar vi bland män, bland äldre personer och i storstäderna. Det partipolitiska mönstret är också fortfarande detsamma som för 20-30 år sedan. Nu som då återfinns störst andelar kärnkraftsmotståndare bland sympatisörer till vänsterpartiet, miljöpartiet och centerpartiet, medan kärnkraftsanshängarna har klarast övervikt bland moderata sympatisörer och i viss mån också bland folkpartister. Socialdemokratiska och kristdemokratiska sympatisörer är delade mitt itu.

Om vi jämför med opinionsläget 2001 har sympatisörer till v, mp och c blivit något mer kärnkraftsnegativa medan anhängare till s, fp, kd och m blivit mer positiva. Den partipolitiska polariseringen har med andra ord ökat något. Det märks också på eta-värdet, som mäter graden av statistiskt samband mellan väljarnas partisympatier och kärnkraftsåsikter. Eta, som kan variera mellan .00 och 1.00, har värdet .38 år 2002, upp från .33 år 2001. En något ökad polarisering alltså. Men sett över alla SOM-mätningar sedan 1986, ett inte särskilt unikt samband. Eta-sambandet mellan partisympati och kärnkraftsåsikt har under de senaste åren hållit sig mellan .33 och .40.

Partistruktureringen av kärnkraftsopinionen har varit i huvudsak konstant och inte avtagit under senare år trots att kärnkraftsopinionen förskjutits och att kärnkraften inte längre uppfattas som en viktig fråga av många människor. I fullständighetens namn bör kanske nämnas att eta-värdet för kopplingen mellan parti och kärnkraftsåsikt var klart högre, kring .45-.50, under åren kring folkomröstningen 1980 när kärnkraftsfrågan var som mest omstridd. Jämfört med de åren är opinionens partipolariseringen mindre dramatisk idag.

Kärnkraftsfrågans opinionsmässiga förvandling från en egen oberoende åsiktsdimension på 1970-talet till en konfliktfråga med en påtaglig koppling till den dominerande vänster-högerdimensionen märks tydligt 2002. Korrelationen (r) mellan väljarnas kärnkraftsåsikter och ideologiska vänster-högerposition som höll sig omkring .00 vid tiden för kärnkraftsomröstningen och kring -.15/- .20 under slutet av 1980-talet, har under senare år uppvisat värden kring -.30. Korrelationskoefficienten var -.29 år 2002. Korrelationen är beräknad så att höga minusvärden indikerar ett samband mellan vänsterståndpunkt och kärnkraftsmotstånd. De allt högre negativa korrelationerna visar alltså att vänster och kärnkraftsmotstånd liksom höger och stöd till kärnkraften kommit att falla samman allt mer i folkopinionen.

Tabell 4 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt efter social grupptillhörighet och partisympati (procent)

	avveckla	använd	ingen åsikt	summa procent	antal personer	övervikt avveckla
kön						
man	34	52	14	100	870	-18
kvinna	44	27	29	100	907	+17
ålder						
18-30	38	31	31	100	388	+7
31-60	40	41	19	100	940	-1
61-85	36	44	20	100	448	-8
utbildning						
grundnivå	37	37	26	100	446	± 0
mellannivå	37	40	23	100	747	-3
universitet/högskola	44	42	13	100	524	+2
bostadsort						
landsbygd	50	32	18	100	259	+18
tätort	41	36	23	100	411	+5
stad	36	42	22	100	804	+6
storstad	35	45	20	100	248	-10
partisympati						
v	60	18	22	100	156	+42
s	39	37	24	100	684	+2
c	60	21	19	100	94	+39
fp	32	52	16	100	286	-20
m	20	66	14	100	197	-46
kd	40	43	17	100	110	-3
mp	68	19	13	100	78	+49
övrigt parti	27	50	23	100	56	-23
inget parti	29	23	48	100	116	+6
samtliga	39	39	22	100	1777	± 0

Kommentar: Intervjufrågan om kärnkraften redovisas i tabell 1. Resultaten gäller för år 2002.

Kärnkraftens ändrade karaktär från en ideologiskt oberoende fråga som engagerade många till en vänster-högerfråga som engagerar färre, innebär inte att förtroende och information behöver betyda mindre än tidigare för opinionsbildningen. Och det visar sig också att förtroendenaspekten är minst lika viktig idag som under 1980-talet. Sambandet mellan människors kärnkraftsåsikter och grad av förtroende för centrala aktörer i kärnkraftsdebatten ser i allt väsentligt likadant ut 1986 som 2002. Korrelationen mellan graden av förtroende för kärnkraftsindustrin och åsikterna om kärnkraften var -.48 1986 och -.45 2002. Motsvarande korrelationer mellan graden av förtroende för miljöorganisationer och kärnkraftsåsikterna var +.46 respektive +.38 år 1986 och 2002. Korrelationernas olika tecken visar att människor

med förtroende för kärnkraftsindustrin tenderar att vara positiva till kärnkraften medan människor som har tilltro till miljörelsen tenderar att vara negativa till kärnkraften. Det finns ett klart samband mellan inställning till budbäraren och villigheten att acceptera budskapet. SOM-undersökningarnas tidsseriemätningar av förtroendet för olika aktörer i kärnkraftsfrågan säger något väsentligt. Opinionsbildning handlar inte bara om budskap och mottagare. Budbärarna är viktiga också.

Resultaten i tabell 5 visar på en viss parallellitet i trenderna för budskap och budbärare i kärnkraftsfrågan. Förtroendet för miljöorganisationer har gått ned något under de senaste tio åren samtidigt som graden av förtroende för kärnkraftsindustrin har ökat. Och det sammanfaller i tiden med att kärnkraftsmotståndarna blivit färre och kärnkraftsanhängarna fler.

Tabell 5 Förtroende för olika aktörer i energi- och kärnkraftsfrågan. Andel svarspersoner som anger ett mycket stort eller ganska stort förtroende (procent)

fråga: "Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?"

	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02
miljöorganisationer	57	65	63	64	61	64	69	68	65	71	67	59	59	65	59	55	61
kärnkraftsindustrin	36	46	47	49	58	52	45	48	42	45	45	41	52	53	52	54	52
regeringen	52	52	49	37	36	44	36	43	46	39	38	28	43	42	44	54	52
forskare	81	89	88	85	87	83	80	83	81	81	85	81	82	85	87	85	85
journalister	16	21	28	26	20	24	28	30	26	28	29	26	26	30	29	22	25
statliga myndigheter	40	40	44	35	36	38	36	45	42	41	40	33	45	47	56	58	60
kommunstyr. där Du bor												26	35	36	33	37	39
elbolagen																29	27

Kommentar: Frågan innehöll också svarsalternativen ganska litet respektive mycket litet förtroende. Personer som ej besvarat förtroendefrågorna (mellan 4-10 procent genom åren) är inte medtagna i procentbasen.

Andra iögonfallande resultat i tabell 5 är att förtroendet för forskare fortsatt är mycket högt och stabilt. Mellan 80 till 89 procent av medborgarna säger genom åren att de har ett mycket stort eller ganska stort förtroende för forskarnas information i energi och kärnkraftsfrågor. Förtroendet för journalister är mycket lägre, kring 25 procent, och det har inte ökat över tid. Något som däremot har ökat mycket påtagligt är förtroendet för statliga myndigheter, från tilltrosiffror kring 40 procent på 1980- och 1990-talen till 60 procentsnivån idag. Även regeringens förtroende har stärkts under senare år, men inte mer än man nätt och jämnt lyckats komma tillbaka till samma förtroendenivåer som under åren 1986 och 1987.

Den positiva opinionstrend för kärnkraften som vi har iakttagit bland svenska folket är inte ett unikt fenomen som enbart återfinns på massnivå. Vi kan se samma trend på elitnivå, bland de valda riksdagsledamöterna. I de riksdagsundersökningar vi har genomfört 1985, 1988, 1994, 1996, 1998 och 2002 återfinns samma opinionsförskjutning som bland väljarna (Esaïasson och Holmberg 1996, Brothén 2002). Riksdagsopinionen har blivit mindre negativ till kärnkraft, precis som väljaropinionen. Andelen ledamöter som i våra enkätundersökningar tyckte det var ett *dåligt* förslag att ”Behålla kärnkraften, även efter år 2010”, det vill säga som var negativa till att använda kärnkraften på sikt, har minskat från 54 procent 1985 och 62 procent 1988 till 54 procent 1994 och 38 procent 1996. Motsvarande andelar kärnkraftsmotståndare har också minskat bland väljarna men på en lägre nivå, från 48 procent 1985, 44 procent 1988, 36 procent 1994 till 28 procent 1996. Opinionsen bland medborgarna har gått före och riksdagen har följt efter – ett snyggt exempel på en representationsprocess ledd nedifrån, från folket.

Mönstret med en riksdagsopinion som är något mer kärnkraftsnegativ än folket går igen också i våra senaste riksdagsundersökningar 1998 och 2002 (se tabell 6). Enkätfrågan om kärnkraften gäller nu om Sverige på lång sikt bör avveckla kärnkraften.

Tabell 6 Åsiktsöverensstämmelse mellan riksdagens ledamöter och väljare i fråga om kärnkraftens långsiktiga avveckling (procent)

Fråga: ”Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften.”

svarsalternativ	riksdagsledamöter		väljare	
	1998	2002	1998	2002
mycket bra förslag	41	30	22	22
ganska bra förslag	28	30	30	27
varken bra eller dåligt förslag	8	13	15	16
ganska dåligt förslag	10	13	17	16
mycket dåligt förslag	12	12	13	13
vet ej	1	2	3	6
summa procent	100	100	100	100
antal personer	329	327	1 818	2 091
andel bra förslag	69	60	52	49

Kommentar: Riksdagsundersökningarna genomfördes senhösten 1998 och 2002 under ledning av Martin Brothén. Väljardata kommer från valundersökningarna. Resultaten för väljarna omfattar samtliga svarspersoner, d v s även icke-röstare. Frågan ingick också i 1998 års SOM-undersökning med följande resultat: andel bra förslag 47 procent, andel varken eller 21 procent, andel dåligt förslag 29 procent och andel inget svar 3 procent. Motsvarande resultat i SOM 2002: andel bra förslag 40 procent, varken eller 23 procent, dåligt förslag 31 procent och andel inget svar 6 procent.

Stödet för avvecklingstanken har minskat i riksdagen från 69 procent som tyckte det var ett mycket eller ganska bra förslag 1998 till 60 procent 2002. Andelen kärnkraftsmotståndare mätta på samma sätt minskade också bland medborgarna från 52 till 49 procent mellan 1998 och 2002.

Folket går alltså fortfarande före när det gäller nedgången i kärnkraftsmotståndet. Väljarna leder de valda i avvecklingen av den långsiktiga avvecklingstanken; ett resultat som skulle passa i den bästa skolbok om representativ demokrati. Att sedan kärnkraftsavvecklingen redan har inletts i Barsebäck mot en tydlig folkopinion är en annan historia. Alla SOM-mätningar under sent 1990-tal visade att stängning-
en av reaktor I i Barsebäck hösten 1999 inte hade något brett folkligt stöd (Holmberg 2000). Klara opinionsövertiker var emot.

Kärnkraftsfrågan lever vidare. Fortsättning följer!

Referenser

- Brothén, Martin (2002) *Riksdagsenkät 2002*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Hedberg, Per (2002) Kärnavfall. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Det våras för politiken*. Göteborg: SOM-institutet.
- Esaiasson, Peter and Holmberg, Sören (1996) *Representation from Above*. Aldershot: Dartmouth.
- Holmberg, Sören (1981) *Svenska väljare*. Stockholm: Liber Förlag.
- Holmberg, Sören, Westerståhl, Jörgen och Branzén, Karl (1977) *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: Liber Förlag.
- Holmberg, Sören (2000) Kärnkraften – en stridsfråga även under 2000-talet? I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Det nya samhället*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent (1984) *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Liber Förlag.
- Petersson, Olof (1977) *Väljarna och valet 1976*. Stockholm: SCB

